

СЕМАНТИЧНІ І СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ МОДЕЛІ РИБАЛЬСЬКОЇ ФРАЗЕОЛОГІЇ УКРАЇНСЬКО- КАШУБСЬКОГО МОВНОГО ПРОСТОРУ

Міняйло Роман Вікторович

*доктор філологічних наук, доцент,
професор кафедри української лінгвістики,
літератури та методики навчання*

*Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна
академія» Харківської обласної ради*

Науковці наголошують на тому, що українці (у різноманітті своїх етнографічних груп) створили багату термінологію рибальської сфери з виразними регіональними особливостями і є тут дуже подібні до знавців рибальського промислу кашубів, які попри тривалу германізацію чи полонізацію «зберігають самобутність своєї матеріальної та духовної культури й усвідомлюють необхідність збереження традицій попередніх поколінь» [Сегеда: 129, 132]. Станом на сьогодні використання за польським законодавством «терміна *регіональна мова* є кроком у напрямку означення кашубської мовної практики як регіонального етнолекту польської мови», а «відповідна етнічна група (кашуби) сприймається як частина титульного етносу, мова якого має свої локальні (інакше кажучи, *регіональні*) особливості» [Ажнюк: 177]. Ґрунтовне уявлення про мовний світ рибальства кашубів як прадавніх мешканців Балтійського

узбережжя дає матеріал етнографічних праць І. Голембйєвського «*Obrazki rybackie*» (1888), «*Wyrazy rybackie i żeglarskie u Kaszubów*» (1889), шеститомний «Словник кашубських говорів на тлі народної культури» («*Słownik gwar kaszubskich na tle kultury ludowej*») Бернарда Сихти (1967–1976), шеститомний «Словник етимологічний Кашубщини» («*Słownik etymologiczny Kaszubszczyzny*») Веслава Борися і Ганни (Ханни) Поповської-Таборської (1994 – 2006).

Для історії мови встановлення українсько-кашубських рибальських фразеологічних паралелей важливе і в аспекті деталізації праслов'янської лексико-фразеологічної спадщини, і в поглибленні розуміння балто-слов'янських мовних контактів.

У семантичних фразеологічних моделях визначальним є образ-мотив, вербалізований (лінгвалізований) в численних різноструктурних мовних одиницях, які не вкладаються в узагальнену граматичну (синтаксичну) «формулу». Наприклад: у річищі вчення О. Потебні про «згущення думки» (зведення різноманітних явищ до порівняно невеликої кількості знаків чи образів) кашубський фразеологізм *łóvic rěbë v žãbíńcu* 'даремно ся трудити' (*žãbíńc* – став, повний *жаб*) [Sychta V: 265] певним чином корелює з українськими пареміями *Летів крук, – щоб наловили жаб та гадюк* (жартують, як стрінуть, що ідуть риби ловить), *Пошли дурня по раки, а він жаб на лапа* [Номис: №10440, №6577], *Дід твій – друга: піймав жабу, та й каже – риба* [Номис: №6310]. Наведений фразеологічний матеріал уповноважує до виокремлення в українсько-кашубському мовному континуумі семантичної моделі «Ловити земноводних або плазунів,

які символізують ще з дохристиянських міфологічних уявлень разом із рибами нижню частину (коріння) Світового дерева = робити марну справу».

Семантичну модель «Завчасно втішатися із прогнозованого улову риби = неправильно оцінювати реальний стан речей» наповнюють такі «українсько-кашубські» паремії: кашуб. *Smeje sa ostatni, хто ma rybki y matni* (букв. *Сміється останнім той, хто має рибку в матні*) [Sychta III: 63], укр. *Наперед невода рибою не хвались* = Не кажи гоц, доки не перескочиш [Номис: №2600], укр. (слобожанське) *укуль (гузірь) дивітьса* ‘зважати на реальні можливості’ («*Ти сначала ў кул' подивіс', а тод'і хвістай*») [Сагаровський: 108].

В українсько-кашубському мовному просторі привертають увагу різноструктурні образні вислови, в основу яких покладено образ «представника» потойбічного світу, який потрапив до риболовецького знаряддя й борсається в ньому: кашуб. *Skakas jak djabel w rozarté sęcē* (букв. *Скакати як диявол в подертій сітці*) [Sychta I, 211], укр. *Души, як чорта в верші!* ‘бицьця’, *Забравсь, як чорт у вершу* = Завв'яз, як собака в тину; Кублицця, наче курка на яйцях [Номис: №3940, №13780]. Для розуміння фразеологізмів із двореченневою структурою «прохання – відповідь» «*Пусти, я чорт!*» – «*Дарма, що чорт: ззідять добрі люде з хлібом*» ‘Який швидкий!’ М. Симонов у дужках дає покликання на етнокультурний контекст вислову: «*а воно, гаспид, у вершу влізло*» (грубий шрифт і підкреслення Р. М.) [Номис: №5170]. Порівняймо також: *Čarni bok vláz nóm v jadra*, букв. *Злий дух вліз нам в сітку* (*čarni bok* ‘zły duch’ –

злий дух (викликаний відьмою), *jadro* ‘jakakolwiek sieć’ – будь-яка риболовецька сіть) ‘mawiają rybacu na Helu wracając z pustymi sieciami z rołowi’ (букв. кажуть рибалки з [півострова чи села] Хель, повертаючись з риболовлі з порожніми сітками) [Sychta I, 62, 150; Sychta II, 68], укр. Улізла баба у нерет: ні назад, ні наперед ‘клопіт’ [Номис: №10080], Циган забравсь до хліва коней красти, коли біжять хлопці, горобців ловить; Циган у в’ятір, та як побачили ёго, ото й каже: «се ж то тут холодно, а як же там!» (покликання на Дмитра Даниловича Стороженка) [Номис: №13430].

У представлених фразеологізмах (пареміях) варіантні ряди образних конкретизаторів (*w rozarté sęcē – в верші (у вершу) – v jadra – у нерет – у в’ятір*) і образних визначників (*djåbel – чорт – гаспид – ĉårni bok – баба – циган*) засвідчують наявність в українсько-кашубському мовному просторі структурно-семантичної моделі «Потойбічник (або особа, наділена в уявленні етносу демонічними якостями) + дієслово на позначення проникнення з подальшим хаотичним рухом + у + назва риболовецького знаряддя = потрапити в халепу; борсатися в безвиході».

Отже, в українсько-кашубському мовному просторі виокремлюємо низку виразних фразеологічних моделей (семантичних і структурно-семантичних). Також відзначаємо: на відміну від семантичної фразеологічної моделі, структурно-семантична модель має чіткіше «граматичне» оформлення, яке відкриває мовознавцям шлях до реконструювання праслов’янської (прабалто-слов’янської) фразеології.

Список використаних джерел:

1. Ажнюк Б. М. Сучасні тенденції в розвитку слов'янської соціолінгвістичної термінології (статус мов). *Мовознавство*, 2013. №2-3. С. 163-183.
2. Номис Українські приказки, прислів'я і таке інше / уклад. М. Номис. Київ: Либідь, 1993. 768 с.
3. Сагаровський А. А. Матеріали до фразеологічного словника Центральної Слобожанщини (Харківщини). Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2015. 228 с.
4. Сегеда О. Кашуби: дорога з небуття. *Народна творчість та етнографія*, 2009. №4-5. С.129-133
5. Sychta B. Słownik gwar Kaszubskich na tle kultury ludowej : w 7 t. Wrocław, Warszawa, Kraków: Wydawnictwo Polskiej akademii nauk, 1967-1976. T. I-VII.